

Egész évben kiskert

Tóthné Bogdányi Franciska rovata

Szeptemberi teendők

Az egyes években olykor meglehetősen lassan, esetleg megtévesztő bakugrásokkal közeledő tél hidege miatt előbb-utóbb a melegebb dél irányába költözik a nedves élőhelyek környékén, bolygatatlanabb faluszéleken lakó, jellegzetesen magyar madárnak tekintett gólya, a tölgyerdők napsütötte széléin vadászó örvös légykapó, vagy a gyümölcsös kertekben is fészkelő, a harkályok rokonságába tartozó nyaktekercs. A gondos háziasszony révén a gyümölcsök és zöldségek is megkezdik vándorlásukat a kitakarított kamrapolcok és a szükség esetén meszeléssel fertőtlenített verem és pince felé.

A hónap első felében érdemes szilvalekvárt, szilvabefőttet, almakompótot, almasűrítményt elrakni, a hónap közepén a padlizsánnal, lecsóval, paprikakrémmel, zakuszkával szorgoskodhatunk. A *hagyományos tartósítású ételek* elkészítése munkaigényes feladat –, de akár csak egyetlen befőzésre fordított nappal is komoly pénzt tudunk megtakarítani.

A *diófa metszése* hagyományosan augusztusra esik, ám szeptember első hetében még elvégezhetjük. Nem sok tennivalónk van: távolítsuk el a rossz irányba növé, illetve az elhalt ágakat, ritkítsuk meg a fát, hiszen ahol nagyon elsűrűsödött, ott egyre kevésbé fog teremni és a fa gyorsabban elöregszik, mint kellene.

Szeptember első hetében szintén metszhetjük az *őszibarackot*. A korán beérő gyümölcsű fajták letermett ágait, a túlságosan sűrűn álló, egymást keresztező, vagy a korona belseje felé törekvő ágakat től el lehet távolítani.

A nyár végén végzett ritkító metszésnek több előnye is lehet. Az egyik az, hogy a tavaszi metszési

munkacsúcson könnyítünk vele – akinek persze a kertjében most van sok munka (pl. nagyon sok a kiásnivaló burgonya és más zöldség), annak talán nem fér az idejébe. A sebek gyorsan gyógyulnak ilyenkor, ám ez nem jelenti azt, hogy ne kellene a nagyobb metszlapokat sebkezelővel ellátni. A nyár végi metszés hátrányát elhúzódó, túlságosan meleg időben lehet tapasztalni: ekkor a növekedés nem áll le, és mézgásodás indulhat meg.

A nappali felmelegedés és esetleges szárazság miatt továbbra is gondosan *locsoljuk* a dézsás, konténeres növényeinket. A savas közeget kedvelő kaméliákat friss vízzel továbbra is virágzásra serkenthetjük, a hónap vége felé viszont a téli hidegek érkezésére gondolva lassan fogjuk vissza az azáleák és a hortenziák öntözővíz-mennyiségét. A vízben gazdag, laza szövetek ugyanis könnyebben elfagynak.

Kedvező időjárás mellett a zöldségeskertben *tovább érik a paradicsom*, paprika, padlizsán és uborka. Gyomlálás után takarjuk a talajt, hogy tovább megőrizzük a gyommentességet és a talaj nedvességtartalmát. Bármilyen meleg is a nappalok, a szeptember végi éjszakákon ezek a melegigényes növények már igényelhetik a fátyolfóliát.

Az utolsó szedések örvendeztetik meg a másodvetésű zöldbab, fejtősbab és borsó termesztőit. Ne húzzuk ki a növényt, csak vágjuk le a szárat, hogy a gyökérben élő nitrogéngyűjtő gümők értékes „szerzeménye” a talajban maradjon a következő évi haszonnövények számára.

Nézzünk körül a burgonya, hagymafélék, saláta, káposztafélék, zeller, borsó, kései kukorica és a sárgarépa sorában. Keressük a *szárfonálféreg* (*Ditylenchus dipsaci*)

nyomait. Ha a sorban egymás mellett több torzult levélnyelű, korhádó szártövű, görbült levelű növényt találunk, akkor lehetséges, hogy felszaporodott a veteményesben. Kedvező számára a hűvösebb tavasz, majd a rákövetkező esős nyár és a közepesen meleg hőmérséklet. Ekkor a talajban évekig is életképes inaktív állapotban levő fonálféreg aktivizálódik, a szártöveknél befúrja magát a növénybe, ahol egy évben 4-5 nemzedéket is képez. Kötött, illetve vízzel telített talajon komoly károkat tud okozni, ezért a nedves, mély fekvésű területeken a hagymafélék termesztése nem ajánlott. Benne marad a tárolandó zöldségben és ott tovább károsít. Érdemes megemlíteni, hogy mivel hosszú ideig képes arra, hogy tápnövény nélkül is eléldegéljen, a vetésváltást igen komolyan kell venni. Ha észrevettük a fertőzést, akkor azt a kultúrát, illetve a szárfonálféreg számára megfelelő (ehető) növényt sajnos 4-6 évig nem tehetjük ugyanarra a területre. Mivel soktápnövényű kártevőről van szó, a veteményes tervezése nem egyszerű feladat. Megelőzőképpen már a megjelenése előtt tartunk legalább 3 év szünetet a tápnövények között, vásároljunk megbízható helyről szaporítóanyagot (pl. dughagyma, fokhagyma), és tartsuk jó állapotban a talajt (pl. szerves trágyázás). A fertőzött, vagy fertőzés-gyanús növényi maradványokat gyűjtsük össze és semmisítsük meg. Mivel az őszi hónapokban esedékes a fokhagyma dugtatása, érdemes a gerezdeket kéntartalmú készítménybe áztatni 6-12 órára (csávázni), majd megszáradás után azonnal elültetni a megfelelő helyre.

Ki ne ismerné, ha csak a győgszertárakból is az *Echinaceát* (*kasvirágot*). Ez a fészkes virágzatú növény még most is virágzik és bevonzza a hasznos rovarokat, va-

lamint a kellemes látványt nyújtó színes pillangókat kertünkbe. A gyökér, a magok és a friss virágok mind alkalmasak gyógyhatású tinktúra, vagy tea készítésére. Erősíti az immunrendszert, de a tapasztalat szerint a már kialakult betegség lefolyását is gyorsítja. Kora tavasszal magról szokták vetni, de ahol már van a kertben, ott saját magát is elveti. Szeptember hónap alkalmas a töosztásra. Egy néhány centiméteres gyökérdarab, amihez tartozik hajtáskezdemény, vagyis néhány apró levél, már megfelelő a szaporításra. Teljes napot élvező helyet válasszunk számára.

Kevésbé ismert, hogy a kertekben, töltéseken gyakori gyomként előforduló, egyetlen sárga virágot nevelő, a fészkesek családjába tar-

tozó **közönséges bakszakáll** (*Tragopogon orientalis*) gyökere kora ősszel a konyhában is használható. Tisztítás és ecetes-sós vízben való főzés, valamint darabolás után kerülhet salátába, kelően vékonyra vágva, sajttal-sonkával megszórva megsüthetjük besamelmártással leöntve, vagy a tökfőzelékhez hasonlóan tejjel készíthetünk belőle főzeléket. Íze bőséges vajban főzve, szerezsendiós ízesítés mellett érvényesül igazán. Inulintartalma (nem összetévesztendő az inzulinnal) miatt táplálkozási szempontból fogyasztása hasonlóan előnyös, mint a csicsóka vagy az articsóka.

A hónap végén az egyik napsütéses, száraz napon felszedjük a burgonyát és a gyökérzöldségeket, és

be is tároljuk, míg a pasztinákot érdemes az első fagyokig a talajban hagyni. Tárolás előtt ne moszuk meg a terményeket! A nagyobb méretű gyökérzöldségeket érdemes betárolni, a kisebbek eltarthatósága sajnos korlátozott. Az almát és a körtét a zöldségektől külön helyiségben kell elhelyeznünk.

A most felszedett hagymát alaposan szárítsuk ki betárolás előtt. Legjobb, ha laza egymásmellettségben, szellős polcon, esőtől védett, mégis kültéri helyen száradhatnak ki. Az üvegház vagy a fóliasátor csak feltételeken alkalmas erre a célra: a napközben felforrósodó páradús levegőben könnyen kaphatunk főtt hagymát, ha nem ügyelünk!

TALLÓZÁS...

Kopralással tovább élnek

Akár 30-200 %-kal meghosszabbodhat az élettartama bizonyos élőlényeknek, melyek életük egy meghatározott szakaszában táplálékhiányban szenvednek. A jelenség magyarázatára egy fonálféreg-faj segítségével keresték a választ az észak-karolinai Duke Egyetem munkatársai. Azért esett a választás a talajban élő *Caenorhabditis elegans*-ra, mert 3-4 nap leforgása alatt elérik a kifejlett alakjukat, csupán néhány száz sejtből felépülő testük áttetsző, így a fejlődésüket követő változások a mikroszkóp alatt jól megfigyelhetők. Természetes körülmények között ezek az apró férgek táplálékban gazdag és szegény környezetbe is kerülhetnek, mely hatással lehet a fejlődésükre és az élettartamukra.

A *C. elegans* egyedek képesek az „öregedés” folyamatát jelentősen lassítani olyan környezetben, ahol a táplálék csak szűkösen áll rendelkezésre. Sejtjeik és szerveik inaktív, gátolt, kortalan állapotba kerülnek (továbbra is mozognak az állatok és a szűkösen rendelkezésre álló tápanyagot fogyasztják) mindaddig, amíg elegendő meny-

nyiségű táplálékhoz nem jutnak. Ekkor a fejlődésük normális ütemben tovább folytatódik, élettartamuk pedig megduplázódik. A kérdés az, hogy hogyan válaszolnak a növekedésben lévő szövetek az éhezésre.

A kutatók azt tapasztalták, hogy az állatok fejlődése nem volt folyamatos, két alkalommal megtorpant. Ezeket az érzékeny fejlődési állapotokat ellenőrzési pontoknak nevezték el. A fonálféregnek a különböző fejlődési szakaszokhoz adott mennyiségű tápanyagra van szükségük. Ha a szakaszhatárt jelentő ellenőrzési pontokhoz elérve, azt érzékelik, hogy ez nem áll rendelkezésre más „üzemmódban” kapcsolnak, szüneteltetik a növekedést. Azaz ezeknél az érzékeny fejlődési állapotoknál az élőlény monitorozza a környezetét és képes megállapítani, hogy alkalmas-e a továbbfejlődésre. Ha szűkös a táplálékforrás, csak a túlélés a cél, ha elegendő mennyiségbe áll rendelkezésre, folytatódhat a növekedés.

A kutatók az egyik ilyen speciális fejlődési állapot elérésekor -

mielőtt a sejtek gyors növekedési szakaszba lépnének - megvonták a táplálékot az állatoktól. Az ezt követő néhány órán belül a fonálféreg fejlődése megállt. Amikor újra táplálékhoz jutottak, folytatódott a növekedésük és normál méretű kifejlett egyedekké váltak. Akár két hét éhezés után is, az ismét kedvezővé váló környezetben, zavartalanul növekedtek tovább a *C. elegans* egyedek. A táplálékhiányos időszakot nem csupán sikeresen vészték át az állatok, hanem ennek következtében élettartamuk jelentősen megnőtt, megkétszereződött.

Ezek a kutatási eredmények szerepet játszhatnak az ember öregedési folyamatainak megértésében, emellett a rákkutatásban is felhasználhatók, ugyanis a férgeknek megismert jelenség hasonló a tumoroknál tapasztaltakhoz, melyek akár évekig nyugalmi állapotban vannak, mielőtt újra növekedési szakaszba lépnének - számol be a www.bbc.co.uk.

➤ Fordította és összeállította:
Polgárné Balogh Eszter

